

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 17 april 2014

Mål nr

T 602-13

KLAGANDE

CH

Ombud: Advokat NA

MOTPART

Socialnämnden i Falkenbergs kommun

311 80 Falkenberg

Ombud: Advokat EAZ

SAKEN

Överflyttning av vårdnad om barn

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2012-12-28 i mål T 3794-12

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut i fråga om vårdnad.

Högsta domstolen undanröjer hovrättens dom i fråga om umgänge och återförvisar målet i den delen till tingsrätten för fortsatt behandling.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

TH har yrkat att Högsta domstolen, med ändring av hovrättens dom, ogillar socialnämndens talan om överflyttning av vårdnaden om L.

TH har, om hennes yrkande avseende vårdnad inte bifalls, yrkat att Högsta domstolen förordnar att L har rätt till umgänge med henne vartannat veckoslut från fredag eftermiddag till söndag kväll samt tre veckor under sommaren; veckoslutsumgänget med en upptrappning på så sätt att umgänget sker vartannat veckoslut lördag kl. 10–16 och söndag kl. 10–16 vid fyra tillfällen och därefter vartannat veckoslut från lördag kl. 10 till söndag kl. 18 vid fyra tillfällen.

Socialnämnden har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

FH, som har yttrat sig i Högsta domstolen, har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. TH och FH har tillsammans sonen L, född i juli 2005. Vid tiden för Ls födelse levde föräldrarna tillsammans men de separerade när L var drygt ett år.
2. Sedan en anmälan gjorts till socialnämnden angående Ls hemförhållanden och föräldrarnas förmåga att tillgodose hans behov inledde nämnden i september 2006 en utredning. I november 2006 placerades L med stöd av socialtjänstlagen i familjehem hos FHs far, SH, och dennes hustru PH. L var då ett år och fyra månader.
3. Länsrätten biföll i december 2006 en ansökan från socialnämnden om att L varaktigt skulle placeras i familjehemmet hos makarna H. Enligt länsrätten var föräldrarnas förmåga att ge L den vård och omsorg som han behövde för sin utveckling så bristfällig att det fanns en konkret risk för att Ls hälsa och utveckling allvarligt skulle skadas. Efter överklagande gjorde kammarrätten samma bedömning.
4. L har bott i familjehemmet sedan november 2006. TH har sedan L placerades där i regel haft umgänge med L en gång i månaden i närvaro av kontaktperson. Detsamma har gällt för FHs del.
5. I september 2011 väckte socialnämnden talan mot TH och FH med yrkande att SH och PH skulle utses till särskilt förordnade vårdnadshavare för L (jfr 6 kap. 8 § andra stycket socialtjänstlagen, 2001:453). TH motsatte sig yrkandet. FH hade inte någon erinran mot yrkandet.

6. Till stöd för sin talan anförde socialnämnden i huvudsak följande. Det finns stora brister i THs och FHs omsorg om L. Föräldrarnas förmåga och möjligheter att ta hand om L har inte förändrats sedan beslutet om omhändertagande fattades och det finns inget som talar för att placeringen i familjehemmet kan upphöra. L har varit placerad i familjehemmet sedan han var omkring ett och ett halvt år. Han har sin trygghet och stabilitet där och det är viktigt att han vet var han ska bo och växa upp i framtiden. För att Ls kontakt med TH inte ska bli skadlig krävs att en kontaktperson närvarar vid umgängestillfällena. En utökning av umgänget, som hittills skett en gång i månaden, skulle innebära en påtaglig risk för Ls hälsa och utveckling.

7. Tingsrätten ogillade socialnämndens yrkande. Hovrätten har bifallit yrkandet och utsett SH och PH till särskilt förordnade vårdnadshavare för L.

Den rättsliga regleringen

8. Enligt 6 kap. 2 a § föräldrabalken ska barnets bästa vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. I bestämmelsens andra stycke anges att det vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska fästas särskild vikt vid bl.a. risken för att barnet far illa samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Enligt tredje stycket ska hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

9. I förarbetena till 6 kap. 2 a § uttalades att det förhållandet att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge innebär att det inte finns några andra intressen som kan gå före barnets bästa (prop. 1997/98:7 s. 103 ff.). Bestämmelsen ansluter nära till de krav som följer av FN:s konvention om barnens rättigheter från år 1989 (se särskilt artikel 3 som anger att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör

barn). Sedan år 2011 anges vidare i 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen att det allmänna ska verka för att barns rätt tas till vara. Enligt vad regeringen uttalade i förarbetena till grundlagsändringen ligger den markering som stadgandet innebär väl i linje med Sveriges förpliktelser enligt barnkonventionen (prop. 2009/10:80 s. 188).

10. Bestämmelsen om överflyttning av vårdnad i fall som det aktuella finns i 6 kap. 8 § föräldrabalken. Där anges att om ett barn stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten på talan av socialnämnden utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet.

11. I förarbetena till bestämmelsen konstaterades att det förhållandet att ett barn placeras hos någon annan än föräldrarna givetvis är av ingripande betydelse för både barnet och föräldrarna. En placering av ett barn i ett familjehem bör som utgångspunkt inriktas på att få till stånd en återförening av barnet och föräldrarna, även om arbetet med en återförening kan ta lång tid. I vissa fall kan det emellertid stå klart att det är bäst för barnet att få stanna i familjehemmet. (Prop. 1981/82:168 s. 39.)

12. Syftet bakom bestämmelsen om att möjliggöra en överflyttning av vårdnaden till dem som tagit emot ett barn i ett familjehem är att barnet därigenom kan ges en uppväxt under stabila och trygga förhållanden. Genom bestämmelsen kan det förhindras att barnet rycks upp ur den miljö där barnet vistats i flera år och där barnet känner större trygghet och känslomässig förankring än i ursprungshemmet. Barnet ska ha rotat sig i familjehemmet och

där känna sådan stabilitet och gemenskap att det uppfattar hemmet som sitt eget. Det är därför viktigt att utreda barnets anknytning till familjehemmet liksom kontakten med de biologiska föräldrarna. Det krävs inte att föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare. Genom kravet att det ska vara uppenbart bäst för barnet att rådande förhållanden får bestå markerar bestämmelsens undantagskaraktär. (A. prop. s. 39 ff. och 70 samt NJA 1993 s. 666.)

13. Ett barn har rätt till umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Om vårdnaden av ett barn har överflyttats till särskilt förordnade vårdnadshavare har dessa ett ansvar för att barnets behov av umgänge med sina föräldrar så långt möjligt tillgodoses (6 kap. 15 § föräldrabalken).

14. Vid prövningen av frågor om bl.a. överflyttning av vårdnad aktualiseras också de krav som följer av Europakonventionen. Enligt artikel 8 i konventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. (Se bl.a. Europadomstolens domar i målen Görgülü mot Tyskland, nr 74969/01, dom den 26 februari 2004, R. mot Finland, nr 34141/96, dom den 30 maj 2006 och Levin mot Sverige, nr 35141/06, dom den 15 mars 2012.) Bestämmelserna i föräldrabalken måste tolkas i belysning av konventionens krav.

Bedömningen i detta fall

15. L placerades hos SH och PH redan när han var ett år och fyra månader. Han har nu bott hos dem i mer än sju år. Av utredningen framgår att han har

rotat sig i familjehemmet och att han uppfattar detta som sitt hem. Inget tyder på annat än att han får sina behov av omvårdnad och trygghet väl tillgodosedda i familjehemmet och att han utvecklas på ett positivt sätt.

16. SH och PH, som förklarat att de önskar att vårdnaden överflyttas till dem, framstår som väl lämpade att vara vårdnadshavare för L. De har uppgett att TH alltid är välkommen att kontakta L och besöka honom hos dem, och det finns inget som tyder på att de inte skulle ta sitt ansvar för att L får sitt behov av umgänge med föräldrarna tillgodosett.

17. Vid bedömningen av behovet av en överflyttning av vårdnaden bör viss vikt fästas vid att vårdnadsfrågans betydelse ökat i och med att L nu kommit upp i skolåldern.

18. Ls umgänge med både TH och FH har varit mycket begränsat alltsedan placeringen i familjehemmet. Kontakten med TH har i regel skett genom att de träffats en dag i månaden under medverkan av en kontaktperson. Även om TH har visat en vilja att ta ett större ansvar som förälder ger utredningen inte stöd för bedömningen att hon inom överskådlig tid kommer att ha förmåga eller möjlighet att ta ett sådant ansvar.

19. Vid en sammanvägning av omständigheterna i målet är det uppenbart att det är bäst för L att de rådande förhållandena består och att SH och PH får den rättsliga vårdnaden om L. Förutsättningarna enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken för att flytta över vårdnaden är således uppfyllda.

20. TH har vid denna bedömning i vårdnadsfrågan framställt yrkande om umgänge. Frågor om umgänge kan prövas inom ramen för ett mål om överflyttning av vårdnad (NJA 1993 s. 666). Vid prövningen av umganges-

frågan kan emellertid viss utredning behöva inhämtas bl.a. rörande omfattningen av och formerna för umgänget. Vidare ska SH och PH ges tillfälle att yttra sig över umgängesyorkandet. Denna handläggning bör inte ske i Högsta domstolen utan målet ska i den delen återförvisas till tingsrätten för fortsatt behandling.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ella Nyström, Lena Moore, Ingemar Persson, Lars Edlund och Anders Eka (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Christer Thornefors